

MIJN MOEDER EN HAAR ZOON

Markus van der Graaff

Mijn moeder
en haar zoon

© Markus van der Graaff 2018
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Nico Richter
Omslagbeeld © Drunaa / Trevillion Images
Foto auteur © Koos Hageraats
NUR 301
ISBN 978 90 284 2738 9
www.wereldbibliotheek.nl

Voor Lou

Een moeder was een schepsel dat veel levens in zich meedroeg, het voor en na van niet alleen de geboorte maar van alle levensfasen, en die bleven werkzaam in haar. Alles wat ze zei moest vermenigvuldigd worden met al die levens, en hij zou er nooit helemaal zeker van kunnen zijn of het aankwam als je iets tegen haar zei.

César Aira

‘Het gras houdt zich gedeisd,’ zegt mijn moeder tegen haar buik. ‘Met ingehouden adem wacht het af. Geen sprietje durft zich te verroeren.’

Ze staat op de dijk van het Vlaakse kanaal. Tot aan de horizon strekken de weilanden zich voor haar uit: geel, gebleekt grasland, stovend in de hitte. Zo hier en daar schittert een kaarsrecht slootje in het felle licht, onbewogen gadeslagen door een reiger op de kant. Aan de overkant van het kanaal, achter haar, waar de nieuwbouwwijken liggen uit te harden in de zon, is het stil. Zelfs uit de rubberfabriek onder aan de dijk komt geen geluid.

Mijn moeder wrijft de stof van haar hemelsblauwe positiejurk glad over haar bolle buik en zegt: ‘Hebben ze een voorgevoel, de sprietjes? Voelen ze hoe kwetsbaar ze zijn, zo open en bloot in het volle licht, vastgeklonken aan de grond? Het vergt niet veel om ze met wortel en al weg te vagen. Let maar op, als de klinkers komen, de tuintegels en het grind, is het gedaan met het onbevangen ruisen en wuiven, dan blijft alles binnen de perken. Iemand hoeft het teken maar te geven en het begint.’

Ze knipt met haar vingers in de lucht.

Achter haar, aan de overkant van het kanaal, klinkt het geluid van een auto. Hij scheurt over de dijk en accelereert

hoorbaar voor hij de oprit naar de Verlengde Kruisweg neemt. Daar wringt hij zich in de nauwe ruimte tussen twee passerende vrachtwagens; de achterste moet vol in de remmen en toetert luid. Met een onverhoedse draai naar rechts verlaat de personenwagen de autoweg weer en slaat een landweg in: stofwolken stuiven op. Stapvoets rijdt hij verder, de velden in. De glanzende witte lak steekt duidelijk af tegen het bleke groen van het gras, de zon schittert op de voorruit.

Midden in het land komt hij tot stilstand. Vier mannen stappen uit. Hun overhemden vertonen donkere plekken, stropdassen hangen losgetrokken onder opengeknoopte boorden. Alleen de bestuurder van de auto is in pak. Hij houdt een zwarte map tegen zijn borst gedrukt.

Tegelijkertijd slaan ze de portieren dicht en nemen het lege landschap in zich op. Kort vestigt hun blik zich op de gestalte op de dijk. Dan steekt de bestuurder uitnodigend zijn arm naar voren en zet het groepje zich in beweging. In het midden van het veld, op enkele tientallen meters van mijn moeder, houden ze halt.

De bestuurder opent de map en diept er een stapel papier uit op, die hij begint uit te vouwen. Het vel wordt groter en groter, tot het nauwelijks meer te hanteren valt, steeds meer helpende handen zijn nodig om het reuzenformaat in bedwang te houden. Uiteindelijk heeft elk van de mannen een hoek in handen, meters van elkaar staan ze nu, met het papier als een laken tussen hen in. De bestuurder probeert iets aan te wijzen, iets in het midden van het vel, hij kan er net niet bij, met driftige vingerbewegingen probeert hij de blikken van de andere mannen verder te dirigeren. Die komen geïnteresseerd dichterbij, waardoor het papier in het midden naar beneden zakt. De bestuurder geeft het op, zonder acht

te slaan op het oorspronkelijke vouwschema propt hij het vel in elkaar en duwt het in zijn map. Met afgemeten passen verwijdt hij zich van het groepje, hij draait zich om en schetst met grove armbewegingen een huisvorm in de lucht. De mannen schudden hun hoofd en tekenen precies dezelfde vorm, maar op een andere plek. De bestuurder werpt zijn armen in de lucht.

Mijn moeder kucht. ‘Feitelijk heeft het niet veel om het lijf,’ zegt ze, ‘dat ruimtelijke ordenen. Vroeger ja, toen ik klein was, toen leek het heel wat. De hele dag liepen er keurig geklede heren over de zandvlakte van het platgebombardeerde centrum, met hoge hoeden op en witte handschoenen aan. Trefzeker wezen ze om zich heen en je kon je niet om-draaien of het stond er, torenflats, kantoren, winkelstraten, het was niet bij te benen. Alsof ze konden toveren. Zo in hun eentje bepaalden ze de wereld en dat jij d’r invloed op had, ho maar. Te moeilijk, zeiden ze, je moest er studies voor volgen. Ze schopten me steeds van het bouwterrein, want van-achter de hekken konden ze me niet horen.’

In het veld plaatst de bestuurder zijn handen in zijn zij en kijkt naar de dijk.

‘Studies!’ zegt mijn moeder luid. ‘Echt niet. Het enige wat je nodig hebt is een leeg hoofd, het hoofd van iemand die aan touwtjes kan trekken, waar een oor aan zit dat heel dichtbij komt, zodat je je lippen erop kunt drukken en zachtjes fluis-terend een zaadje kunt planten in die leegte daarbinnen. Een oor van iemand die denkt dat de gedachte in zijn eigen hoofd wordt geboren als-ie op een dag bij de Verlengde Kruisweg de Vlaaksedijk op draait, uit eigen beweging naar links kijkt, naar de Weenapolder, en tegen zichzelf zegt: “Daar gaat een nieuwe wereld komen.”’

De mannen in het veld blijven in beweging. Met stijve passen paraderen ze over het gras, druk pratend en gebarend. Plotseling houden ze halt en kijken naar beneden. De bestuurder, die zich weer bij hen heeft gevoegd, legt een hand op de schouder van de man die naast hem staat en doet een voorzichtige stap naar voren. Hij lijkt af te dalen. Met iedere stap verdwijnt hij dieper het veld in, tot er niets meer van hem te zien is. Een voor een volgen de anderen zijn voorbeeld en als de laatste uit het zicht is verdwenen, is het land leeg. Alleen de witte auto staat nog te schitteren in de zon.

‘Grote truc,’ zegt mijn moeder.

Herfst. Een gure wind blaast over de dijk en drukt het gras plat, donkere schaduwen vegen over het groen. Mijn moeder, haar buik wat boller, staat in het veld en kijkt over de rand van een diepe kuil. Een kuil ter grootte van een huizenblok. Op de bodem stelt een man achter een statief een meetapparaat in en gebaart naar een ander in de verte dat hij naar achteren moet lopen.

‘En meer naar links,’ zegt mijn moeder.

Met een schok heft de man zijn hoofd op. Het duurt even voor hij mijn moeder boven zich ziet staan.

‘Wilt u daar onmiddellijk weggaan, mevrouw. Dit is een bouwterrein, verboden voor onbevoegden. Hier is niks te vinden.’

‘Da’s precies wat Weena dacht.’

‘Pardon?’

‘Weena! Die dacht dat ook, dat hier niks was. Of liever gezegd, hij hoopte het.’

‘Weena?’

‘U staat in zijn graf.’

De man werpt een snelle blik op zijn voeten. ‘Neem een ander in de maling. Weena is gewoon de naam van deze polder. Dat was niet iemand.’

‘Het was een hele familie,’ zegt mijn moeder terwijl ze voorzichtig, met haar handen haar buik ondersteunend, in de kuil afdaalt. ‘Een beroemde, uit Rotterdam. En dit is het graf van Pieter Weena.’

‘Die was aardig afgedwaald dan.’

‘Het was een reizende koopman. Een paar honderd jaar geleden had Putsluis een grote haven en Weena kwam hier altijd op doortocht naar Londen.’

‘Het Weena? Dat is een straat in Rotterdam,’ klinkt het uit de verte. De andere man komt aangelopen met een geopende brodtrommel in zijn hand.

‘Het was ook een iemand, hoor ik zojuist. We staan in zijn graf, Henk,’ zegt de man met het statief terwijl hij een blik werpt in de naar hem uitgestoken brodtrommel en er een boterham uit pakt.

Henk kijkt om zich heen. ‘Nogal een graf. Nooit dichtgegooid ook.’

‘Graf bij wijze van spreken,’ zegt mijn moeder. ‘Dit is de plek waar hij ooit is verdwenen. Zijn lichaam is nooit gevonden, alleen deze kuil. Die was er daarvoor nog niet.’

‘Vreemd verhaal.’

‘Het was nog gekker. Normaal zat hij in de herberg rustig te wachten op de komst van de pakketboot, een onopvallende man die zich nooit in de gesprekken van anderen mengde, een tikje terughoudend. Maar op een dag slingerde hij van links naar rechts over de kade. Ladderzat, zo leek het.

En niemand die dat in hem had gezocht, eerlijk waar, zo'n nette meneer met dure kleren aan. Met gespreide armen zwalkte hij langs de haven en kon geen twee stappen rechtuit zetten of hij viel om. Zal wel bezopen zijn, dacht iedereen, maar nee hoor, geen stinkende adem, geen dikke tong, niks. Wel was-ie wat spraakzamer dan anders. Hij stotterde dat ze op afstand moesten blijven en niet aan hem moesten zitten. Het was geen gezicht zoals hij zijn weg vervolgde, het leek wel alsof er steeds iets tegen hem op botste. Soms werd hij een paar meter teruggeworpen, dan weer kreeg hij een klap tegen zijn achterhoofd waardoor hij bijna struikelde.'

'Ik weet al wat het is,' zegt Henk terwijl hij mijn moeder de brodtrommel voorhoudt.

'Komkommer?' vraagt ze.

'Augurk.'

'Lekker.'

'Het is een ziekte. Sint-vitusdans heet het, bij mijn vrouw in de familie zit het ook, aangetrouwd dan. Je gaat er rare sprongen van maken, Theo, van A naar B is het heel moeilijk. Als jij het had, dan zouden de mensen 's avonds kotsmisselijk naar hun geveltje zitten te staren.'

'Een ziekte zou ik het niet willen noemen,' zegt mijn moeder. 'Het leek eerder of hij er een zintuig bij had gekregen, dat hij iets voelde wat anderen niet konden voelen. Zelf had hij het over kielzog.'

'Kielzog?'

'Beter kon-ie het niet uitleggen: k-k-k-kielzog. Zoals een boot golven maakt in het water, zo laat alles wat zich door de lucht beweegt ook een spoor achter. En Weena kon dat voelen.'

'Doe niet zo gek!' zegt Theo.

‘Nou, zo vreemd is dat toch niet,’ zegt Henk. ‘Ga maar eens op een perron staan als er een sneltrein passeert: een klap voor je bek krijg je.’

‘Maar dat is luchtverplaatsing!’

‘Dat ja.’

‘Dat gebeurt toch alleen bij hoge snelheid. Bovendien is het zo verdwenen. Zo lang heb je daar geen last van.’

‘Weena wel,’ zegt mijn moeder. ‘Die kon alles voelen, de minste beweging. Als er tien jaar terug een kat voorbij was gelopen, dan voelde hij het nog.’

‘Bij wijze van spreken dan.’

‘Echt gebeurd.’

‘Onmogelijk, in die tien jaar gebeurt er veel meer op zo’n plek: kinderen hollen door de baan van zo’n kat, paard-en-wagens denderen erdoorheen, blaadjes wervelen in de wind... en wacht eens even, hoe zit het met de wind, die smeert alles toch dicht? Dan is er geen doorkomen aan!’

‘Natuurlijk,’ zegt mijn moeder, ‘maar net als water komt ook lucht tot rust. Alles wordt uiteindelijk leeg en kalm. Weena was alleen wat fijngevoeliger dan het gros van de mensen, die kon de gebeurtenissen langer voelen.’

‘Wat een leven moet die man gehad hebben,’ zegt Henk.

‘Het was wat,’ zegt mijn moeder, en ze neemt een hap.

‘Maar was er dan niemand die voor hem kon zorgen? Die arme man kon nergens naar binnen, veel te druk, overal verse sporen. Ze bouwden toch wel een afdakje voor hem?’

‘Ze probeerden van alles, maar hoe dichter ze bij hem in de buurt kwamen, hoe meer ze hem opsloten. Als een vrouw hem vriendelijk wenkte, dan wierp ze met het gewapper van haar hand al een barrière op.’

‘Verschrikkelijk!’

‘Doodmoe werd hij ervan. Armslag had-ie nodig, bewegingsruimte! Hij moest zich van de bewoonde wereld zien te bevrijden: de velden in! Maar het leek wel alsof hij door water waadde, zo moeilijk kwam hij vooruit. Uiteindelijk redde hij het tot hier en zakte van vermoeidheid door zijn benen.’

‘Ach,’ zegt Henk.

‘Maar zijn lichaam hebben ze nooit gevonden. Het leek wel alsof hij door de velden was opgeslokt.’

‘Verzwolgen door de aarde?’ vraagt Henk.

Mijn moeder knikt. ‘Terug in de moederschoot. Alleen deze kuil was er nog.’

‘Jaja,’ zegt Theo. ‘Een mooi verhaal, hoor, mevrouw, maar die kuil is waarschijnlijk ooit ontstaan bij het aanleggen van de dijk, of eerder al, om ik weet niet wat voor reden.’

‘Een bijzondere plek, vindt u niet,’ zegt mijn moeder tegen Henk. ‘Niks meer aan doen, zou ik zeggen.’

De mannen kijken haar vanonder hun wenkbrauwen aan.

‘Gewoon laten voor wat-ie is, die kuil.’

Theo trapt zijn hak in het gras en lacht kort.

‘Die wordt keurig gevuld met zand en dan bestraat.’

Mijn moeder zwijgt.

‘Voor een parkeerplaats,’ zegt Henk. ‘Dat staat in het bestemmingsplan.’

‘Wist ik al,’ zegt mijn moeder. ‘Dat hele bestemmingsplan wordt nog eens de dood van deze wijk. Als daar geen rek in zit, dan is het geen leven hier. Wanneer je alles van tevoren dichttimmerd, betegelt en bestraat, knijp je het dood voor het kan ontstaan. Laat die kuil maar lekker open, dan verzinnen we zelf wel wat we ermee doen. Wie weet maken we er in de winter een ijsbaan van en in de zomer een leefkuil.’

‘Heel modern,’ zegt Henk.

Theo draait zich om en spuugt op de grond.

‘Gaat u met dat soort ideeën de hogere instanties maar lastigvallen, wij moeten weer aan het werk.’

‘Daar heb ik mijn buik van vol,’ zegt mijn moeder terwijl ze moeizaam naar boven klimt, ‘van die hogere instanties.’

Sinds er geen vrachtschepen meer door het Vlaakse kanaal varen, zijn de sluisdeuren altijd gesloten. Wie naar de andere oever wil, gebruikt ze als brug, schuifelend over de smalle, geteerde planken, met de hand aan de reling en het sluiswater in de diepte. Het is de enige manier om de overkant te bereiken, maar wie doet dat, want wat is er te vinden? Een bestraat terrein van een krappe honderd vierkante meter, de tegels opgeworpen door brandnetels en distels, bijna onbegaanbaar. Een verdwaalde zeeboei steekt manshoog boven het onkruid, de felgekleurde wanden afgebladderd door de roest, snippers rode en groene verf kleven aan de netels. Tussen de bladeren door is het vervallen huis zichtbaar waar de sluiswachter ooit woonde. Het laatste huis van Putsluis. Daarna is er niets meer, niets dan velden van geel gras, verdord in het felle zonlicht.

Op deze plek heeft niemand iets te zoeken, zelfs mijn moeder niet meer. Sinds de noodbrug voor het bouwverkeer is aangelegd, een paar honderd meter verderop, steekt ze de hoge deuren niet meer over om zich een weg door de brandnetels te banen richting het opengetrapte hek naar de dijk. Nu wacht ze rustig tot het vrachtverkeer geluwd is, om dan in korte draf, de stalen brug dreunend onder haar zware tred

en met beide handen haar zwangere buik ondersteunend, de overkant te bereiken. Daar loopt ze de dijk op en daalt af naar de waterkant. Behoedzaam stapt ze naast de harde kluiten. Het is snikheet, de klei is uitgedroogd, net als de ontelbare uitwerpselen van de koeien en schapen die hier grazen om het gras kort te houden. Ze zigzagt tussen de obstakels door. Moeizaam komt ze vooruit. Het enige uitzicht bestaat uit de twee dijken die elkaar in de verte raken en het donkere, stilstaande water. Boven op de dijk is het beter lopen, dan zie je links de nieuwbouwwijken van Putsluis en de rubberfabriek, rechts de bouwwerkzaamheden in de Weenapolder. Maar op de top groeien doornstruiken waar zelfs het vee zich geen weg doorheen heeft weten te kauwen. Na ongeveer een kwartier bereikt ze een stuk omgespitte grond waar paaltjes in zijn geslagen met gebleekt, rood-wit gestreept lint eraan. Het lint klappert in de wind. Over niet al te lange tijd wordt hier de fietstunnel gegraven, die de nieuwe wijk zal verbinden met Putsluis, bovendien is de wildgroei aan struiken al verwijderd. Mijn moeder klautert omhoog, haar kaplaarzen zetten zich schrap tegen de uitgedroogde kluiten. Op de dijk waait een frisse wind, die door de armsgaten haar zomerjurk binnendringt en langs haar lichaam streelt. Een lok waait voor haar ogen. Als ze hem wegveegt, ziet ze de betonnen raten van de nieuwe huizen, zonder voor- en achtergevel nog. Overal staan bulldozers, heimachines, vrachtwagens. Lange balken liggen op een stapel, de lucht trilt van de hitte boven het staal. Zand stuift in een lange pluim van een hoge berg. Daarachter staan de bouwketen. Er is geen mens te zien, iedereen zit binnen om zich te beschermen tegen de zon.

Ze gaat op het gras zitten. Door de gaatjes van haar strooi- en hoed tekent het zonlicht vluchtige patronen op haar huid.

Uit de linnen tas die om haar schouder hangt, pakt ze een broodtrommel met vier boterhammen erin: kaas met augurk. Ze neemt een hap.

Achter haar, onder de tegenoverliggende dijk, wordt het terrein van de rubberfabriek ontruimd. Er zal een nieuw winkelcentrum verrijzen, kern van het oude en nieuwe Putsluis.

Vrachtwagens rijden af en aan om de gedemonteerde machineonderdelen naar de havens te vervoeren, waar ze op een schip met bestemming India worden geladen.

In de verte draaien de wagens de Verlengde Kruisweg op, tot aan Heenvliet zijn ze te volgen, dan verdwijnen ze in het rookgordijn van de Botlek. Daarachter ligt Rotterdam, onzichtbaar, onhoorbaar, maar ze weet dat het daar is en spitst de oren. Al het kabaal, het zware materieel van de havens, bonkend en bulderend; alle gereedschappen die kloppen, krijsen, trillen; de duizenden auto's die starten, optrekken, afremmen, toeteren en botsen; al die kelen die lachen en hoesten; monden die praten, zingen, schreeuwen of huilen in een stad van zo'n omvang, niet eens zo veraf – er valt niets van te horen: het geluid is opgelost in de lucht.

Ze strekt zich uit boven op de dijk, gaat plat op haar rug liggen, haar hoofd richting de fabriek en haar voeten naar de nieuwe huizen. Ze sluit haar ogen en concentreert zich op de hoorbare wereld om zich heen: bij haar hoofd het rustige kloppen van een buitenboordmotor op het kanaal, iets verder het snerpen van een brommer over de andere oever en nog wat verder het bruuske koppelen van een vrachtwagen die het fabrieksterrein verlaat en loeiend de oprit naar de dijk beklimt. Een sportvliegtuig pruttelt over haar heen. Aan haar voeten begint een cementmolen te rommelen, een bulldozer hijgt voor hij start, een heimachine ratelt zijn ballast omhoog.

‘Verdomd!’

In een reflex tilt mijn moeder haar hoofd op. Ze kan nog net over haar buik kijken. Een man staat in de deuropening van een toiletcabine, de hand aan zijn gulp. Met open mond staart hij naar een koe die in het betonnen casco van een huis staat, als een speelgoedfiguurtje in een letterbak.

Mijn moeder grinnikt en wordt nog vrolijker als ze merkt dat ze het hele huis door een simpele beweging van haar voet met koe en al kan laten verdwijnen.

In datzelfde huis, het huis waarin een koe heeft gewoond, rinkelt een telefoon. Terwijl mijn moeder opneemt, trekken om haar heen de blazen uit het vochtige behang. Met haar voet duwt ze een terugrollende rand van het tapijt plat.

‘Ineke Beeke.’

Er klinkt gekraak aan de andere kant van de lijn, gesuis, het rammelen van een zware motor die in een andere versnelling wordt gezet. Dan een mannenstem: ‘Het is net een liedje.’

‘Pardon?’

‘Uw naam, het is net een liedje!’

‘Die heb ik niet zelf verzonnen. Met wie spreek ik?’

‘Met Verwoerd uit Capelle aan den IJssel. Verwacht u een zending?’

‘Niet uit Capelle aan den IJssel. Uit Rotterdam!’

‘Van H.H. de Klerk inderdaad. We zitten in de vrachtwagen met uw meubels.’

‘En dat moet ik geloven?’

‘De techniek staat voor niets, mevrouwetje. We kunnen nu ook al bellen vanuit de wagen.’